

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Fakultet för konst och humaniora

Institutionen för film och litteratur

c-uppsats

Att hitta sin magiska väg

Den magiska realismen i *Det bortglömda folket*

Författare: Vendela Brännborn

Handledare: Vasilis Papageorgiou

Examinator: Tommy Olofsson

Termin: VT 13

Ämne: Kreativt Skrivande

Nivå: G3

Kurskod: 2LI60E

Innehåll

Inledning	1
1.1 Handling och huvudtema.....	5
1.2 Syfte och frågeställningar.....	6
Teori	6
1.3 Magisk realism.....	7
1.4 Berättarröst och perspektiv.....	9
Analys	11
1.5 Det verkliga och det magiska sida vid sida.....	12
1.6 En nykter och saklig sammanställning.....	13
1.7 Aktualitet utanför romanen.....	14
1.8 Konventionella föreställningar ifrågasätts.....	15
1.9 Påverka läsarens fördomar om vad verkligheten är.....	17
Slutdiskussion	18
Källförteckning	19

Inledning

Jag började skriva på min roman under kursen Att skriva historiska romaner I, sommaren 2010 vid Linnéuniversitetet. Syftet var då att texten skulle ha en historisk anknytning.

Eftersom jag finner 1600-talet spännande med dess självklara tro på övernaturliga väsen så kändes den tiden som gjord för mig. Just häxbränningarna som företeelse finner jag svårt att inte bli intresserad av. Jag läste om det som hände runt om i Europa men även i Sverige, som var i det mindre formatet om man jämför det som pågick ute i övriga världen. Informationen om människorna som blev utsatta för dessa illgärningar i Sverige var väldokumenterad, nästintill så att även känslorna från de som brändes fanns nedskrivna.

Boken *Häxornas Europa 1400-1700* beskriver massförföljelserna i Älvdalen i norra Dalarna. De särdrag som Blåkulla var förknippat med fick här en ännu mer utvecklad och fantasirik utformning av de inblandade i häxprocesserna. I de förhör som hölls avkunnades 18 dödsdomar och av dessa var fyra av dem mot minderåriga under 15 år. Dock var det bara sju vuxna som erkände och fick sina domar bekräftade. I några fall hade erkännanden avlagts under tortyr.¹

Vad gäller historierna om Blåkulla så skriver Jan Guillou i *Häxornas försvarare* om vad som påstods äga rum på det mytomspunna stället. Alla häxor kunde inte flyga utan tog sig dit på olika sätt. Där åt de helstekta barn med grodor, paddor och ormar i sås av fladdermusblod. Sedan förkom det sexuella orgier både inbördes men även med Djävulen själv.²

Trots all den gedigna information som jag hittade kände jag ändå att det var här jag ville att hon skulle födas. Cecilia, huvudpersonen i mitt konstnärliga projekt *Det bortglömda folket*.

Min berättelse handlar om en fiktiv flicka som föds in i tiden, tron och myterna. Och blir en del av det som sker. Efter att ha kommit in mer och mer i skrivandet så förstod jag att den skönlitterära texten *Det bortglömda folket* skulle få bli den första delen av två romaner.

¹ Bengt Ankarloo, Gustav Henningsen, *Häxornas Europa 1400-1700*. Stockholm: Nordiska Bokhandeln, 1987, s. 257.

² Jan Guillou, *Häxornas försvarare: Ett historiskt reportage*. Stockholm: Piratförlaget, 2002, s. 13.

Projektet blev för stort med all den information som fanns att hitta om häxbränningarna i Sverige och jag vill verkligen låta protagonisten Cecilia få chans att möta några av de människor som faktiskt blev brända på riktigt utan att förvanska historien.

Från början var det tänkt att bli en rent historisk berättelse men sedan fick jag en tanke att det skulle kunna bli en historisk fantasyroman. Den tanken föddes när jag blev introducerad för Naomi Noviks bok *Hans majestäts drake*, under sommarkursen på Linnéuniversitetet.³

Jag tycker om idén att blanda det fantastiska med det historiska, så att det verkliga blir överkligt men ändå på något vis ännu mer verkligt och levande i det överkliga. Ibland tänker jag att det som en gång hände i vår historia som känns så fjärran nu egentligen inte är så märkligt och kanske blir det mindre överkligt om jag låter tonen vara magisk.

”För att se världen på ett nytt sätt måste man ta fantasin till hjälp. Man ändrar ingenting, konstaterar Gunila Ambjörnsson i *tredje* upplagan av *Läsning för barn*, utan att röra vid människors hjärta.”⁴

Jag ville att texten skulle framstå som fullkomligt realistisk fast ha en förhöjd atmosfär av något oant och magiskt i stämningen. Detta utan att man som läsare reflekterar nämnvärt över att det skulle vara konstigt eller annorlunda. Jag tänker mig att 1600-talets verklighet var sådan. Det som vi tycker är övernaturligt idag var en självklarhet för de människor som levde då.

Det fanns en rädsla för att ett barn som en gång påstått sig besökt Blåkulla med en häxa skulle hamna där igen. Därför inrättades speciella vaktstugor där de vuxna vakade över barnen så att de inte åter skulle hamna i dåligt sällskap. Ankarloo skriver:

”Samordningen av barnens vittnesmål möjliggjordes eller underlättades genom inrättandet av särskilda vaktstugor i syfte att skydda de förda barnen. Alla de som uppgav sig ha förts till Blåkulla av en eller flera käringar samlades här under uppsikt av vuxna, som höll dem vakna med böner och predikningar.”⁵

Under en av höstterminens workshops på Linnéuniversitetet kom begreppet magisk realism upp.

³ Naomi Novik, *Hans majestäts drake*. Stockholm: Bonnier Carlsen, 2007.

⁴ Ying Toijer-Nilsson, *Fantasins underland: Myt och idé i den fantastiska berättelsen*. Stockholm: EFS Förlaget, 1981, s. 15.

⁵ Ankarloo, Henningsen, s. 265.

Vid detta tillfälle frågade jag om det kunde vara så att min text kunde falla in under det begreppet. Jag kände mig osäker på vad det stod för, när det kom till och varför jag hade missat att lägga märke till dess existens. Men även för att jag funderade över vad jag ville förmedla med min egen berättelse och under vilket begrepp den platsade in. Här föddes tanken till vad min C-uppsats skulle behandla för ämne.⁶

Jag vill utforska min skönlitterära text *Det bortglömda folket* och se om den kan passa in under begreppet magisk realism. Därför har jag letat efter riktlinjer för vad magisk realism är.

Främst har jag använt mig av Patricia Harts bok *Narrative Magic in the fiction of Isabel Allende* (Rutherford 1989). Hart använder sig av fem kriterier för att utforska den magiska realismen i Isabel Allendes verk. Jag tänkte använda mig av desamma för att studera och tolka valda episoder ur *Det bortglömda folket*, med hjälp av Harts kriterier och se om min text kan stämma in med något av dem.

Ying Toijer-Nilsson skriver i sin bok *Fantasins underland: Myt och idé i den fantastiska berättelsen* om vad C.S. Lewis anser om mytens värde, att dess värde ”ligger i att den återger alla kända ting dess ursprungliga inre betydelse.”⁷

Jag tycker också att det är lättare att förhålla mig till verkligheten när jag förlägger min berättelse i en mer mytisk, övernaturlig värld än om jag helt och hållit låtit den vara en realistisk berättelse. Men även att historien lyser sannare och blir lättare att ta till sig om jag låter den ha en ton av magisk realism, vilket dock är en subjektiv bedömning. Jag hoppas kunna hitta svar på om *Det bortglömda folket* kan ha några spår av magi i sig genom att tolka min egen text i förhållande till begreppet magisk realism.

1.1 Handling och huvudtema

Jag började med att skriva prologen där Cecilia, protagonisten i min roman *Det bortglömda folket* har hunnit bli äldre.

Dock är det en uppväxtskildring som inleds med hennes födsel, där hon i sitt första andetag blir sedd som annorlunda för att utseendet inte stämmer in med det ideal som anses vara det riktiga på en människa.

⁶ Kreativt Skrivande III, ht, 2012.

⁷ Toijer-Nilsson, s. 16.

Utanförskapet har varit det centrala temat. Att skildra en romangestalt som föds in i ett tryck från utsidan att vara något som hon inte är, i detta fallet en häxa med ondskefulla egenskaper.

Jag har strävat efter att undersöka vad som händer när omgivningen lägger in värderingar i en persons utseende och kopplar ihop det med de egenskaperna som en människa besitter. Fördomar utan förankring och parallella världar som skapas för att undkomma förföljelse och förtryck från utsidan.

Utanförskap intresserar mig och löper som en röd tråd genom mänskligheten, centralt med fördomar. Man kan tycka att det är märkligt att häxbränningarna tilläts äga rum, men i vår moderna tidsålder existerar fortfarande förtryck och utanförskap trots att så många år har passerat sedan vanliga människor anklagades för att vara häxor.

Att behandla utanförskapet som ett huvudtema har också varit ett sätt att bryta ner den tidens historia till att även omfatta vårt 2000-tal.

Egentligen är detta bara en berättelse om en flicka som blir mobbad, utfrysad och bannlyst. Som i ett led av att någon bestämmer att hon inte platsar in i gemenskapen. Inget märkligt med det förutom att huvudpersonen besitter magiska krafter som utvecklas i takt med det att hon växer upp.

Platserna där berättelsen utspelar sig är skogen och byn. I skogen gömmer sig de utstötta och i byn fortsätter det vanliga livet som om dessa människor inte existerar. Två parallella världar och huvudpersonen Cecilia tillhör dem båda. Dock är hon bara accepterad på det ena stället. I bakgrunden finns den ständigt annalkande antagonisten Varelsen, som står för hotet utifrån och kastar sin långa skugga över berättelsen fastän han inte finns närvarande.

Eftersom det är en uppväxtskildring får man följa protagonisten genom hennes liv. Det växlas mellan nuet och återblickar. Ibland är även tredjepersonsperspektivet berättat ur en annans karaktärs ögon.

”Varje gång som jag ser tillbaka på tiden som jag missat i hennes liv. Så tänker jag att jag borde ha varit en bättre far.” De sista orden får han knappt ut. Han skäms så oändligt över sin egen otillräcklighet, att han trodde att hon skulle ha det bättre där ute i den riktiga världen. Om han bara hade vetat att Kerstin inte skulle klara sig.

Varför hade han inte sett tecknen på att hon inte skulle mäkta med en förlossning till? Det hade varit så mycket enklare om hon hade varit här tillsammans med dem nu, då skulle allt ha sett annorlunda ut.

Men samtidigt visste han att det inte gick att fastna i det förflutna, han måste se framåt och våga vara den far som Cecilia förtjänade att ha. Det skulle lösa sig, det fanns inga andra alternativ.⁸

Här är det två öden som länkas samman och texten tjänar till att lyfta fram en annan karaktärs synvinkel. Men den introducerar även en annan biperson i handlingen som kommer ändra protagonistens verklighet och vad som senare händer i berättelsen.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen har varit att utforska om mitt konstnärliga projekt *Det bortglömda folket* kan betecknas som en text som passar in under begreppet magisk realism.

Eftersom jag själv under arbetets gång har funderat åtskilliga gånger över vad jag egentligen skriver, vart texten är på väg. Så har det varit befriande att bena ut vad magisk realism egentligen står för och om min text på något sätt kan räknas in dit. Det har helt enkelt gjort det lättare för projektets framskridande att få en överblick över vilken genre min skönlitterära text kan vara en del av.

Jag har sökt efter tydliga riktlinjer. Punkter som kan tas upp för att konkretisera begreppet magisk realism och göra det lättare för mig att tolka det skönlitterära verket *Det bortglömda folket* i förhållande till det magiska och det realistiska i texten. Finns det någon magi i texten? Var finns den i så fall och varför? Vad fyller den för funktion?

Teori

Jag har främst använt mig av Patricia Harts bok *Narrative magic in the fiction of Isabel Allende* (Rutherford 1989) för att analysera den skönlitterära texten *Det bortglömda folket*. Enligt min bedömning har hon haft tydligast kriterier om vad magisk realism är och rena enkla frågor att förhålla sig till. Hennes kriterier lyder:

1. the real and the magic are juxtaposed;
2. this juxtaposition is narrated matter-of-factly;
3. the apparently impossible event leads to a deeper truth that holds outside the novel;

⁸ Vendela Brännborn, *Det bortglömda folket* (opublicerad text) Växjö, 2013, s. 65.

4. conventional notions of time, place, matter, and identity are challenged; and
5. the effect of reading the fiction may be to change the reader's prejudices about what reality is.

Jag kommer även att använda mig av andra perspektiv på begreppet och ge utrymme för mer tolkningsmöjligheter. Nedan följer en introduktion till historien bakom begreppet magisk realism.

1:3 Magisk Realism

Wechsler skriver i *Art Journal* om hur begreppet magisk realism använts med någorlunda regelbundenhet sedan 1930 i Amerika. Och medvetandet för termen ökade med utställningen av *American Realists* och *Magic Realists* som ägde rum på The Museum of Modern Art 1943. Men ändå så har magisk realism varit ett flyktigt begrepp.⁹

Vidare skriver han. Inom konsten har den stora mängden som innehåller fantasifulla, fantastiska eller udda bildspråk provocerat inte bara åskådaren i allmänhet utan även konsthistorikerna som strävar efter att kategorisera och definiera begreppen.¹⁰

Hart skriver i *Romance Quarterly* om hur perioden från mitten av 1920 talet till mitten av 1940 talet skulle kunna kallas en födelse för begreppet magisk realism. Termen användes först av Franz Roh, som var en tysk konstkritiker, i hans bok *Nach Expressionismus (Magischer Realismus)*, 1925. Roh påstod att post-expressionistiska konstnärer målade verkliga saker på så sätt att deras gömda verklighet avslöjades, alltså den magi som ligger under ytan på vardagliga ting. Roh's arbete hade inverkan på de spansktalande länderna när det översattes av Fernando Vela och publicerades av det kulturellt, prestigefulla magasinet *Revista de Occidente*. Men det var först tjugo år senare som idén fick sin genomslagskraft, fast inte i Spanien utan i Latinamerika.¹¹

I boken *Magic(al) Realism* tar Bowers upp hur Carpentier ser på den europeiska magiska realismen. Denna är enligt Alejo Carpentier endast ett litterärt experiment och har inte sin grund i författarens mytologiska och kulturella bakgrund.

⁹ Jeffrey Wechsler, "Magic Realism: Defining the Indefinite," *Art Journal*, Dec. 85, Vol. 45, Nr. 4, s. 293.

¹⁰ Ibid., s. 293.

¹¹ Stephen M. Hart, "Cultural Hybridity, Magical Realism, and the Language of Magic in Paulo Coelho's *The Alchemist*," *Romance Quarterly*, Hösten 2004, Vol. 51, Nr. 4, s. 304-312. s. 306.

Även om magisk realism ursprungligen kommer ifrån Europa förknippas den numera oftare med den Latinamerikanska formen av magisk realism och den mytologi och kultur som förknippas med den. Det kommer dock författare med blandade kulturella influenser, främst från den engelsktalande delen av världen. Dessa har adopterat magisk realism för att kunna uttrycka sina icke västerländska mytologiska och kulturella traditioner.¹²

I boken *A short history of fantasy* av Farah Mendlesohn och Edward James, står det att läsa om hur magisk realism som den blev känd i den engelskspråkiga delen av världen, behövde en värld som var lik vår men där magi var ett naturligt förekommande fenomen.¹³

I *Magical Realism* hänvisar författarna av boken till Julian Barnes därför att han uttrycker sig ironiskt om latinamerikansk magisk realism. Med utgångspunkt i Barnes text menar de att läsaren vet att latinamerikanska författare inte har monopol på magisk realism. Men eftersom de dominerar genren är det lätt att förstå Barnes associationer. Det är sant att latinamerikanska författare har spelat en viktig roll i utvecklingen av kritiska koncept inom magisk realism och gör så än idag, men författarna av denna bok anser att magisk realism är en internationell angelägenhet.¹⁴

Den magiska realismen har alltså utvecklats i Europa men fann sin stora genomslagskraft i Latinamerika, vilket den fortfarande till stor del förknippas med. Nu har den dock återkommit till Europa där den funnit en popularitet. Dock skiljer sig tonläget, själva berättandet från den latinamerikanska litteraturen.

Matilde Sköld avslutar sin artikel, ”Magisk realism för 2000-talet” med att skriva: ”**En dos familjeskröna**, en dos magisk realism och en dos utvecklingsroman har visat sig vara ett vinnande koncept. Det enda man kan önska sig nu är en kvinnlig huvudkaraktär¹⁵

Den skönlitterära texten, *Det bortglömda folket* skulle jag benämna som en utvecklingsroman. Det är en uppväxtskildring, likväl som den kommer att följa olika generationer.

¹² Maggie Ann Bowers, *Magic(al) Realism*. London: Routledge, 2004, s. 65.

¹³ Farah Mendlesohn, Edward James, *A short history of fantasy*. London: Middlesex University Press, 2009, s. 131.

¹⁴ Lois Parkinson Zamora, Wendy B. Faris, *Magical Realism: Theory, History, Community*. Durham NC: Duke University Press, 1995, s. 2.

¹⁵ Matilde Sköld, ”Magisk Realism för 2000-talet” *DN* 2009-03-20, <http://www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/magisk-realism-for-2000-talet>, (2013-05-10).

Kanske skulle man kunna se det som en skröna och vad det gäller den magiska realismen så kommer det att tas upp under analysen, för att utröna om det existerar någon sådan i texten. Under nedan följande rubrik kommer jag ta upp berättarröst och perspektiv. När jag började skriva på mitt konstnärliga projekt *Det bortglömda folket* ville jag hitta folksagans berättarröst och det är också här som vägen till en magisk realistisk text startade.

1.4 Berättarröst och perspektiv

Det var sagans och det folkliga berättandet som jag först ville fånga i texten *Det bortglömda folket*. ”Folksagor har alltid allvetande berättare, och detta övertog även de tidiga barnböckerna.”¹⁶

Nikolajeva skriver även om att den allvetande berättaren kan överblicka flera ställen samtidigt och följa många olika personer, men även gå in i deras tankar eller välja att kommentera situationen utifrån. Vidare fortsätter hon att tala om att en tredjepersonsberättare även kan vara begränsat allvetande och följa enbart en eller ett fåtal personer.¹⁷

När det gäller den skönlitterära texten *Det bortglömda folket* så är den berättad ur ett tredjepersonsperspektiv och berättarrösten är begränsat allvetande. Där har jag gått ifrån den allvetande berättarrösten som kan kopplas med folksagans, enligt Nikolajeva. Man ser främst det som händer ur protagonisten Cecilias ögon men det finns även tillfällen då hennes person lämnas för att berätta historien från en annan karaktärs synvinkel.¹⁸

Ibland är det även återblickar med från det förflutna för att tydligare förankra karaktärer i handlingen som inte längre lever och ge en bild av protagonistens sinnesstämning.

Cecilia ryser och kryper upp i mor Kerstins famn, de ser på himlen och hur den förbereder sig med sina färger för att ställa om mot kvällning. En uggla hoar och luften ljuder av olika insekter. De äter varsin smörgås under tystnad och dricker mjölken som är ljummen och söt i gommen. ”Cecilia, ser du hur ekarna knoppas? När de slår ut ska jag berätta något för dig. Minns det.”¹⁹

¹⁶ Maria Nikolajeva, *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur, 1998, s. 104.

¹⁷ *Ibid.*, s. 104f.

¹⁸ Brännborn, s. 1-112.

¹⁹ *Ibid.*, s. 25.

Här ska texten sätta en trygg atmosfär för protagonistens förhållande till sitt förflutna samtidigt som den förebådar om ett budskap som huvudpersonen Cecilia måste förhålla sig till i framtiden.

Fokalisering är en begränsning av vad läsaren får reda på. Nikolajeva skriver: ”När en person fokaliseras följer texten den personen och kan därmed inte samtidigt följa andra personer.”²⁰

Oftast är det protagonisten Cecilia som är fokalisator i berättelsen och det är också här man lär känna henne, genom rädslor för Varelsen och längtan efter kärleken till sin familj och en samhörighet som hon saknar i sitt liv. Men det förekommer även att berättarrösten går in i de andra karaktärerna för att komma närmre dem. Även antagonisten Varelsen bli för ett ögonblick den ytligt fokaliserade karaktären.

Han såg henne i gryningsljuset liggandes mot stallgolvet. Blodet som levrade sig mot hennes kind och den trasiga klänningen. Han tyckte om saker som var trasiga men hon var det otäckaste han hade sett. Det hade inte varit värt det, men i utkanten av den skog som ingen levande ville gå igenom kunde han lämna henne. Eller åtminstone det som var kvar.²¹

Den här gången bygger texten på att visa vad Varelsen har för natur och vad han uppskattar i livet. Man kommer inte nära antagonisten men får en liten inblick i hur karaktären tänker och drivkraften bakom dess väsen.

Cecilia och Varelsen är motsatser och hamnar i en våldsam konflikt när deras karaktärer ställs mot varandra. ”Det finns flera typer av konflikter som en fabel kan bygga på. Konflikten av typ person mot person är kanske den vanligaste, eftersom den härstammar från myt och folksaga:[...]”²² Handlingen i den skönlitterära texten *Det bortglömda folket* bygger till stor del på den underliggande spänningen mellan antagonisten Varelsen och protagonisten Cecilia.

Det finns dynamiska och statiska bipersoner och huvudpersoner. Vad gäller de dynamiska personerna så förändras de under historiens gång, till skillnad från de statiska som inte gör det. Det finns även platta och runda personer. Platta personer kan man förutse och ibland har de nästan inga egenskaper alls, eller enbart en, eller är helt tomma. Dessa personer kan även kallas endimensionella. De kan ha bara en egenskap

²⁰ Nikolajeva, s. 117.

²¹ Brännborn, s. 19.

²² Nikolajeva, s. 34.

som exempelvis enbart ond, eller enbart god. Runda personer innehar istället flera egenskaper som både kan vara bra eller dåliga. De är flerdimensionella och man lär känna dem under det att man läser berättelsen. Det går inte alltid att förutse deras beteende på grund av att de är fullt utvecklade som människor.²³

I *Det bortglömda folket* förekommer både platta, runda, dynamiska och statiska karaktärer i handlingen. Målsättningen har varit att försöka skapa en blandning av olika personer och undvika de enbart endimensionella karaktärerna även om de finns med i historien.

Det som är det sammanhängande kittet i berättelsens uppbyggnad är berättarrösten och berättarperspektivet. I detta ingår, den som berättar, vems ögon man ser förloppet genom och hur den personen förhåller sig till det som händer. Hur är händelserna upplagda, i vilken ordning? (temporalitet), stilen och språket. Men även hur berättelsens tid står sig i förhållande till historiens tid.²⁴

Stilen och att hitta en berättartone som är fungerande har också varit viktigt för att uppnå den rätta historiska atmosfären i *Det bortglömda folket*.

Texten är företrädesvis berättad i imperfekt men det förekommer även kortare passager i presens. Handlingen utspelar sig under 1600-talet och språket är präglad av en gammalmodig ton och här tjänar pretorium till för att förstärka känslan av en tid som flytt. Jag har eftersträvat att berättarrösten ska förhålla sig till den historiska tiden så att det ger en känsla för den tidens människa. Hitta en atmosfär av 1600-talet, en ton och ett berättarspråk som kändes realistiskt, med tidsandan, myterna, vittorna, häxorna och varelserna.

Det kändes som en bra ingång för att närma sig häxbränningarna och varför de uppkom men även ett sätt att skapa den trovärdiga historiska roman som jag först ville frambringa. Därav har jag försökt att använda mig av ett språk och liknelser som kan ses som ett gammaldags språkbruk i jämförelse med om jag hade använt mig av en berättarröst som känts mer modern i språkbruk och ton.

För mig har det haft stor betydelse att försöka hitta en historisk stämning som känns relevant för de faktiska händelserna. Jag har förkovrat mig i läsning som har legat så nära verkligheten det går att komma, och en av de texter som jag har blivit berörd av är framtagen av studiefrämjandet i Härnösand:

²³ Nikolajeva, s. 63f.

²⁴ Ibid., s. 25.

Skriften är lokalt översatt av studieförbundet vuxenskolan och skriven av Jöns Hornaeus, Comminister i Thorsåker.²⁵ Den rymmer 1/3 av Jöns Hornaeus bok ”*Sannfärdig berättelse*” som trycktes år 1771. Den har varit en stor källa till kunskap om tiden. Kaplanen som hade stor del av häxprocesserna i Torsåker är författarens farfar, om hans knep att utvinna bekännelser ur barnen som skulle vittna står det så här:

Mången ungdom hade lika gärna gått i döden som till förhöret. Där vankades icke blott skarpa hotelser utan även örffilar. Denna man hade genom sin blotta närvaro makt att vid minsta åtal få barnen att säga allt, ja mera än, vad de visste. Men räckte inte vad dom visste, lät han piska dem. Om de fortfarande inte ville vittna sina allra närmaste, lät han hugga hål i isen på Ångermanälven, slog ett rep om deras liv, stoppade dem under isen och låtsades, att han skulle dränka dem.

De som var spädare och tålde mindre, stoppade han i bakugnen, la halm och ris utanför och tände på, som om han ville bränna upp dem. Jag själv minns en del av dessa vittnen, som genom sådana våldsamma framfarter och hårda medfarter förlorade sin hälsa i all sin tid.²⁶

Det är en ålderdomlig text som har blivit anpassad för en modern läsare. Häftet hade en stor inverkan på mitt skrivande, mer än vad jag hade tänkt mig. Grymheten i handlingarna var så självklar, för att ställningstagandet var att de hade rätt. Häxor fanns och var förbundna med den onde själv, vilket skrämde dåtidens människa.

Den självklarhet som jag fann i denna skrift inspirerade mig till att karaktärerna i min text som driver bort protagonisten från sitt hem gör det för att något ont vilar över huvudpersonen Cecilia. Och på det sättet har hon själv beseglat sitt öde.

Dyveke Forsgren skriver i en kommentar till min text: ”Det är handlingen och berättelsen om Cecilia och ditt sätt att förmedla den i ord som är styrkan i din text.”²⁷

Louise Arnesson skriver: ”Jag tycker väldigt mycket om ditt språk och din berättartton, som passar temat mycket väl.”²⁸

Tanken med berättarrösten har även varit att försöka skapa en ton av naivitet från protagonistens sida. Cecilia går på många sätt rakt in i missförhållanden för att hon väljer att tro sina medmänniskor om gott.²⁹

²⁵ Jöns Hornaeus, *Sannfärdig berättelse*, Studiecirkel i svensk kyrkohistoria, 2002.

²⁶ *Ibid.*, s. 30.

²⁷ Kommentarer från Dyveke Forsgren, ht, 2012, inlämning, Kreativt skrivande III.

²⁸ Kommentarer från Louise Arnesson, ht, 2012, inlämning, Kreativt skrivande III.

²⁹ Brännborn, s. 1-112.

Analys

För att reda ut vad magisk realism är har jag känt ett behov av att definiera begreppet. Detta för att lättare kunna bryta ner min egen skönlitterära text och se vad den har för beståndsdelar. Men även för att få en smidigare ingång i ämnet. Jag har använt mig av Patricia Harts bok *Narrative Magic in the fiction of Isabel Allende* (Rutherford 1989). Hennes text är främst inriktad på att ta upp de magiska inslagen i Isabel Allendes verk. Dock ser hon även ett behov i att läsaren och hon själv delar samma syn på begreppet. Hon delar upp både begreppet realism och begreppet magi och studerar dem enskilt, för att sedan lägga fram en egen definition av vad magisk realism är med hjälp av fem kriterier, som följer nedan.

1. the real and the magic are juxtaposed;
2. this juxtaposition is narrated matter-of-factly;
3. the apparently impossible event leads to a deeper truth that holds outside the novel;
4. conventional notions of time, place, matter, and identity are challenged; and
5. the effect of reading the fiction may be to change the reader's prejudices about what reality is.³⁰

Dessa kriterier tänkte jag använda mig av och ha som riktlinjer för mitt eget konstnärliga projekt och se om de kan överensstämma med min text.

Jag kommer gå igenom Patricia Harts kriterier punkt för punkt och jämföra med mitt eget skönlitterära verk och börjar här nedan.

1.5 Det verkliga och det magiska sida vid sida

Det första kriteriet där Patricia Hart talar om det realistiska och det magiska som en följd av varandra, "the real and the magic are juxtaposed".³¹

"Tror ni att jag saknar öron att höra med? Mitt barn är ingen trollunge. Måhända är hon inte det vackraste barn som har fötts men hon är min dotter och kröker ni ett endaste hårstrå på hennes huvud så ska era fötter bli till en paddas och istället för händer kommer där växa ut klövar så ni aldrig mer kan inta er välling med sked utan att behöva använda era vidriga fötter som hjälp. "

³⁰ Patricia Hart, *Narrative magic in the fiction of Isabel Allende*, Waco TX: Rutherford, 1989, s. 27.

³¹ *Ibid.*, s. 27.

Det tar inte lång stund för Anders och Margeta att förpassa sig ut genom dörren och de snubblar nästan över varandra i sin iver att komma först ut.³²

I repliken som uttalas av mor Kerstin nämns hennes dotter Cecilia.

Här beskylls protagonisten i handlingen för att vara en trollunge och modern försvarar henne då genom att använda sig av ett hot som kan uppfattas som magi eller häxkonster. Dock bekräftar hon aldrig att hennes dotter är ett troll utan framhäver istället sina egna krafter för att fokuset ska förflyttas från Cecilia till mor Kerstin själv, vilket också får en verkan på de två som anklagar protagonisten. Det realistiska i denna replik utgår ifrån att en mor försvarar sitt barn men hon använder sig av magi vilket förhöjer verkligheten. I denna episod av berättelsen skulle jag säga att det första begreppet stämmer in på texten. Sedan kan det givetvis diskuteras vad som är att betrakta som magi och vad som är realistiskt. Maggie Ann Bowers skriver i sin bok *Magical realism* om att det finns många olika varianter av magi som kan inkludera både spöken, speciella talanger, mirakel och även en annorlunda atmosfär, dock inte magi som förekommer i en trollerishow.³³

Vad gäller atmosfären i ovan nämnda replik som mor Kerstin uttalar anser jag att den har en övernaturlig känsla.

Bower skriver även om att det konstnärliga måste framstå som verkligt för läsaren eller åskådaren, det skulle kunna ha ägt rum, har ägt rum, borde ha ägt rum.³⁴

Det är ingen omöjlighet att verkligheten kan ha sett ut så här under 1600-talet då häxor, troll och magi var en del av den tidens människors liv. Det som är mest realistiskt i repliken ovan är dock att modern Kerstin drar nytta av de andra människornas rädsla för trolldom, detta för att försvara sin dotter. Inte så att magin uttalat kommer äga rum men tonen av något annat, annorlunda finns i undertexten. Jag finner de två komponenterna magi och realism i ovan nämnda text och de går att betrakta som följeslagare genom mor Kerstins replik.

Brännvinet får honom alltid att se allting klarare och hjälper till att stärka tanken och jaga bort demonerna som hotar att bosätta sig i hans kropp. Det skrämmer honom att trollen vågar sig så nära hans familj, han som alltid brukar sin jord med sådan gudfruktighet.

³² Brännborn, s. 7.

³³ Bowers, s. 21.

³⁴ Ibid., s. 21.

Varför skulle han bli straffad för det? Det måste vara Kerstin som är den skyldige, hon vet hur man botar djuren i fåhuset från ont. Aldrig har deras familj behövt svälta.³⁵

Det realistiska i denna textepisod utgår ifrån att Anders dricker sig till berusning och då tycker sig se problemen klarare. Med spritens inverkan förstår han att Kerstin är den skyldige till att de har dragit på sig trolldom. Brännvinet står för det realistiska i texten och får följden att Anders bara kan se magi som enda lösning på sitt problem. Det verkliga och det magiska står här sida vid sida.

I boken *A short history of fantasy* av Farah Mendlesohn och Edward James har James delat upp Joan Aiken's noveller i tre typer, klassiska sagor, magisk realism och spökhistorier. I den magiska realismen finns magin med som en naturlig del av det vardagliga livet.³⁶

Här talas det också om magin som något jordnära och ytterst vardagligt, det finns bara där naturligt i berättelsen. I *Det bortglömda folket* finns också magiska tendenser men de framstår inte som något udda moment i karaktärernas vardag.

1.6 En nykter och saklig sammanställning

Det andra kriteriet som Hart har är då, ”this juxtaposition is narrated matter-of-factly”³⁷

Människan eller varelsen som hade släpat kroppen dit hade haft en huva för ansiktet. Han var stor och det var något med hans rörelser som fick de levande människorna som dolde sig i skogen att kura sig ännu mer i sina gömställen. Han hade sett honom innan. Han var känd av alla de som levde där inne. De kände hans lukt och de visste hur han rörde sig, men ingen hade sett hans ansikte bara dimman som förvarnade om hans ankomst.³⁸

Texten här är att betrakta som ett sakligt konstaterande. Människorna i skogen vet om att Varelsen existerar. De känner igen tecknen som påtalar hans existens men har aldrig sett hans ansikte. Det är en individ som skrämmer och som ingen har kommit nära nog för att kunna studera dess anletsdrag. Människorna som lever där verkar inte heller göra något åt Varelsens existens utan accepterar att detta är en del av deras liv och vardag.

³⁵ Brännborn, s. 7.

³⁶ Mendlesohn, James, s. 87.

³⁷ Hart, s. 27.

³⁸ Brännborn, s. 19.

”Du är en ekens häxa Cecilia. Det finns inte många av er kvar.”

”Varför inte?”

”En gång vandrade många av din sort på jorden, men de blev utstötta och utkörda. De andra människorna såg inte vad som var bra med er. De förstod inte vad de gjorde.”

”Men var tog de vägen?”

”Ingen vet. De försvann. Det var som om jorden hade tagit dem tillbaks mot ekens rötter igen.”

”Jag vill inte att eken ska dra ner mig till sig.”

”Det kommer inte hända. Eken är din vän och din följeslagare. När inte jag finns mer så kallar du på eken.”³⁹

Kerstin förklarar lugnt och sakligt för sin dotter Cecilia att hon är en häxa. Hon tar även upp vad som hände med de andra som liksom Cecilia är en ekens häxa. Det finns ingen antydning till att detta är något konstigt eller annorlunda. Utan istället är det en sammanställning av det faktum som Cecilia står inför.

Snorri Sturluson som skrev Edda på 1200-talet, kan också ha författat en av de många överlevande Isländska sagorna. Dessa handlar mest om farmarnas göromål i det nya landet Island. Här talas det om spöken och visioner på samma vardagliga sätt som de diskuterar fejder eller familjepolitik.⁴⁰

Det är inget märkligt att Cecilia är en häxa. De kunde likväl avhandlat vem som skulle sköta kvällsmjölknigen i ovan nämnda episod. En saklig sammanställning.

1.7 Aktualitet utanför romanen

I det tredje kriteriet står det ”the apparently impossible event leads to a deeper truth that holds outside the novel”.⁴¹

Det här kriteriet blir svårare att förhålla sig till då det känns som en mer subjektiv benämningsform. Det ligger i betraktarens, läsarens ögon att uppskatta vad som kan tänkas vara en djupare sanning i den skönlitterära texten *Det bortglömda folket*.

Skulle jag nämna något skulle jag välja att åter ta upp temat, utanförskapet som protagonisten Cecilia föds in i och går igenom under sin levnadstid. Hon lever i det och ser hur människor på utsidan dömer den hon är efter hennes utseende och tar för givet att hon inte kan vara något annat än en häxa för att hon inte passar in i mallen.

³⁹ Brännborn, s. 21f.

⁴⁰ Mendlesohn, James, s. 8.

⁴¹ Hart, s. 27.

Detta är något som skulle kunna vara aktuellt som en djupare sanning, hållbar utanför romanens verklighet. Men då måste man också fråga sig själv vad en djupare sanning är? Då känns det lätt att halka in i filosofiska funderingar och komma ifrån begreppet magisk realism.

I Ying Toijer-Nilssons bok står det att läsa om hjältemyten och vad Joseph Campbell finner för mönster i de olika varianter han studerat. Här kommer exemplet främst från studier av fantastiska berättelser, eller om man så vill säga fantasy. Men jag finner dem intressanta att nämna även här för att visa faktorer stämmer in även på *Det bortglömda folkets* uppbyggnad. Han talar om ”kallelsen, sökandet (the quest), den äventyrliga färden, återvändandet.”⁴²

Protagonisten Cecilia är ute på ett ofrivilligt äventyr där hon får hjälp av en vandrare som aldrig visar sig. Hon söker kärleken när modern dör och de gåvor som hon besitter blir för henne bara ett tecken på sitt utanförskap och när hon inte bejakar dem så leder de heller inte henne till något gott, eller skapar den kallelse som hon har i sig. Återvändandet finns också med då Cecilia strävar efter att få se sin far Anders och sin lillebror igen efter att ha befunnit sig ifrån hemmet.⁴³

Kallelsen eller om man så vill säga sökandet är något som är aktuellt även utanför romanen. Vanliga människor söker efter spänning, materiell trygghet, kärlek, ett mål, en mening med sitt liv, förverkligande av sina drömmar. Detta är något som existerar i hög grad även utanför den fiktiva romanverkligheten. Sedan behöver inte varje människas liv vare ett äventyr i den meningen men för dem kan det upplevas så. Återigen en ytterst subjektiv bedömning. Sedan kan det givetvis diskuteras om kallelsen eller sökandet i så fall inte kan överföras på annan litteratur också om man bryter ner begreppet.

Protagonisten Cecilia går igenom svåra övergrepp som vuxna i grunden är skyldiga till. ”Den fantastiska berättelsen kan användas för att utforska svåra problem av metafysisk och personlighetsutvecklande art, som barn måste ta itu med.”⁴⁴

Hennes utseende ifrågasätts för att det inte passar in i normen och det är de vuxna som från början står bakom utanförskapet. Även hennes mor tvivlar på om hon kan älska sin dotter på grund av hennes ansiktsdrag.⁴⁵

⁴² Toijer-Nilsson, s. 19.

⁴³ Brännborn, s. 28.

⁴⁴ Toijer-Nilsson, s. 103.

⁴⁵ Brännborn, s. 4.

Som förälder och vuxen människa ger detta en chans till eftertanke, vilket inflytande man har att påverka ett barns sinnelag. Vad tar barnet med sig i livet från sin uppfostran och de värderingar som hen har fått med sig hemifrån?

1.8 Konventionella föreställningar ifrågasätts

I Harts fjärde kriterium står det att läsa, ”conventional notions of time, place, matter, and identity are challenged”.⁴⁶

”Jag vill bara hjälpa dig! Det finns ingen som älskar mig som du gör här. Hur ska jag ensam kunna vara kvar om jag inte har din kärlek att luta mig mot?”

”Livet kommer vara fullt av strapatser för dig men du måste komma ihåg att du är en av de utvalda. Jag kommer alltid finnas hos dig, inte i köttet men min själ kommer aldrig lämna din sida.”⁴⁷

Mor Kerstin är döende men uttalar ändå att hon kommer finnas vid protagonisten Cecilias sida trots att hon inte kan veta vad som väntar henne efter att livet är slut. Det går att tolka som ett ifrågasättande över den tid som finns på jorden och även om det kan finnas en annan sida, en annan plats och tid som väntar för Kerstin någon annanstans. Men man kan även se det som en mors sista ord till sitt barn för att ge en tröst även när hon inte längre finns där vid hennes sida. Det är inget solklart ifrågasättande av tid och plats men det finns en övertygelse i moderns replik som gör att texten kan beaktas och ses som trovärdig.

Cecilia andades i en lugn och stadig nivå och hittade sitt inre fokus sedan la hon åter sin kind mot husets. Den enda som verkade vara därinne var Kristina. Cecilia såg henne framför sig, hur hon låg under ett varmt färskinn med rufsigt hår och sängvarma kinder.⁴⁸

Protagonisten kan uppfatta och se en människa framför sig utan att den personen står inför ögonen på henne. I detta fallet är det Kristina som huvudpersonen Cecilia ser och upplever fast det är en husvägg mellan dem. Här är förutsättningarna klarare att tolka.

⁴⁶ Hart, s. 27.

⁴⁷ Brännborn, s. 11.

⁴⁸ Ibid., s. 46.

Protagonisten har en förmåga som gör att hon kan upphäva och se förbi de olika platser som huvudpersonen och bipersonen befinner sig i. Cecilia är utomhus och kan med hjälp av sina händer känna av människorna där innanför. I detta fallet Kristina som ligger i sängen.

Endast ett lätt vinande i luften skvallrade om dess framfart. Med tydlig riktning genomborrade den kidets hjärta och huvudet hamnade på sidan med ett par bruna ögon som stirrade rakt fram. Själv kände han hur fötterna lämnade marken och hur hans kropp blev märkligt viktlös. Sinnet flöt ut och blev ett med omgivningen. Han såg trädens toppar, hur inbjudande det glittrande vattnet i källan verkade från ovan, männen som snopna betraktade pilen i djurets kropp och sina två kamrater som spejade bakom rotvältnan.⁴⁹

I det här stycket blir människans upplevelse sammanlänkad med kidets och det sker en utomkroppslig upplevelse. Där han ser allt från ovan, svävar över trädens toppar och betraktar det som sker långt nedanför honom. Det är dock inte helt underförstått att djuret och människan är länkade ihop utan det skulle kunna vara han själv som tycker sig ha denna upplevelse av ögonblicket. Men det kan också vara så, att för en stund är människans och rådjurskidets identitet hopkopplat och läsaren upplever det genom djurets ögon som nu har blivit människans. Här finns alltså utrymme för en subjektiv bedömning. Det man kan säga om ovanstående text är att den utmanar den konventionella föreställningen om hur man bör uppleva något som utomstående betraktare av en händelse som äger rum.

1.9 Påverka läsarens fördomar om vad verkligheten är

Harts femte kriterium lyder på följande vis: ”the effect of reading the fiction may be to change the reader’s prejudices about what reality is”.⁵⁰

Detta blir också ett ytterst subjektivt kriterium. Man skulle kunna säga att eftersom utanförskapet i *Det bortglömda folket* ofta berättas med ett innifrånperspektiv ur protagonisten Cecilias synvinkel så får läsaren en möjlighet att se livet utifrån hennes ögon och kan härifrån få en chans att omfördela

⁴⁹ Brännborn, s. 55.

⁵⁰ Hart, s. 27.

eller tänka över sin egen verklighet i förhållande till det Cecilia upplever och blir en del av.⁵¹

Anklagelserna om trolldom och häxeri kan kännas som en numera fjärran verklighet i vår moderna tidsålder och man kan fundera över varför det hände. Själv styrs mina tankar till okunskap för det som står utanför ens egen begreppsvärld och rädsla för att själv inte passa in i formatet och därför finna det lättare att anklaga någon annan som har något som kan betraktas som annorlunda.

En dåtida form av mobbing som tog sig en form av död och grova övergrepp. Om man bryter ner beståndsdelarna i hur häxbränningarna kunde få äga rum så kanske inte den värld vi lever i har utvecklats i den takt man skulle förvänta sig. Rädsla och okunskap styrde den tidens människor och de rättfärdigade sina handlingar enligt den tidens tro. I vår tidsålder har konsumtion blivit vår nya tro. Det är ett tecken på lycka att ha den vackraste inredningen och de senaste kläderna. Nutidens människa rättfärdigar sin konsumtion som en del av sin tidsålder. Människor som inte passar in i idealet ses som annorlunda för att de har fel utseende, fel kläder. Eller bara av rädsla för att riskera att se se likadan ut som den man ser ner på.

Här kanske läsaren får en möjlighet att tänka över sin verklighet. Och att ord som det aldrig skulle kunna hända idag, blir ett uttryck för andra former av övergrepp som existerar än idag i vår nutid. Det skulle kunna vara så men tolkningen av ett verk ligger i betraktarens ögon och hur det uppfattas och tas emot av läsaren går inte att sia om, därav blir detta femte kriterium svårare att förhålla sig till.

När magiska realister utvecklar en transhistorisk kontext, så läggs en extra tyngd vid deras dramatiserade verk av speciella historiska övergrepp⁵²

Häxbränningarna i Sverige var en speciell tid och sett i en magisk sammanfattning kanske tiden kan vara lättare att ta till sig och därmed skapa en förståelse och utmana ens egna fördomar om hur mycket bättre vår egen verklighet är.

⁵¹ Brännborn, s. 1-112.

⁵² Parkinson Zamora, Faris, s. 504.

Slutdiskussion

Jag hoppas att huvudpersonen Cecilia inte uppfattas som ett offer för det har aldrig varit min intention. Trots att jag har gett karaktären dåliga förutsättningar för att lyckas vill jag visa en människa som reser sig gång, på gång, på gång. Som det är i verkliga livet. En människa som fattar beslut, bra likväl som dåliga och utvecklas med ålder och de personer hen möter på sin väg genom livet.

Jag vill skriva om utanförskap för att det berör mig.

Jag vill skriva om utanförskap för att fördomar och rädsla skapar utanförskap. Egentligen borde mitt arbete handla om skrivkramp. Det är ett ämne som jag har stiftat närmare bekantskap med och fortfarande inte kommit ur. Mitt konstnärliga projekt *Det bortglömda folket* och denna C-uppsats kommer sig ur att ha huggit ved med en tandpetare. Men viljan har däremot aldrig saknats.

Jag har haft en stor önskan om att lyckas fullfölja min text och kanske någonstans där börjar man analysera sönder det som man inte tycker är hållbart i berättelsen. Istället för att bara njuta av att forma nya karaktärer och händelser.

Jag har nog egentligen från början eftersträvat att hitta en magisk, lätt övernaturlig ton i berättelsen. Men jag har aldrig tänkt på att texten kunnat betecknas som magisk realism. Dock är detta en genre som jag kommit att uppskatta ju mer jag läst om den och förstått vad begreppet står för.

Jag tycker att det finns många punkter i texten som talar för att den har en magisk realistisk ton och därmed skulle kunna platsa in under begreppet. Men jag tycker också att vissa av Patricia Harts kriterier har varit svåra att förhålla sig till då de blir av ytterst subjektiv karaktär, speciellt då det är min egen text jag analyserar. En del av kriterierna tycker jag dock att texten stämmer väl in på och jag skulle säga att det finns punkter som talar för att den har en magisk realistisk känsla och därmed kan fungera under begreppet. Men det är också så att magin och det övernaturliga inte är så uttalat än utan håller ett realistiskt tonläge. Vilket jag i och för sig också tycker stämmer in under begreppet.

Eftersom detta är del ett av en roman tänkt i två delar så kan det även vara så att magin blir mer påtaglig med åren som huvudpersonen Cecilia växer upp. Protagonisten utvecklas i takt med åren och så gör även hennes krafter och hennes förståelse för dem och kanske är det även där hon finner sin egen magiska väg.

Källförteckning

Ankarloo, Bengt, Henningsen, Gustav, *Häxornas Europa 1400-1700*, Stockholm: Nordiska Bokhandeln, 1987

Bowers, Ann Maggie, *Magic(al) Realism*, London: Routledge, 2004

Faris, B Wendy, Zamora Parkinson Lois, *Magical Realism : Theory, History, Community*, Durham NC: Duke University Press, 1995

Guillou, Jan, *Häxornas försvarare: Ett historiskt reportage*, Stockholm: Piratförlaget, 2002

Hart, Patricia, *Narrative Magic In The Fiction Of Isabel Allende*, Waco TX: Rutherford Publishing Inc, 1989

Hart, M Stephen, "Cultural Hybridity, Magical Realism, and the Language of Magic in Paulo Coelho's *The Alchemist*" *Romance Quarterly*, Hösten 2004, Vol, 51, Nr. 4, s.304-312. 9s.

Hornaeus, Jöns: *Sannfärdig Berättelse*, Översatt av "Studiecirkel i Svensk Kyrkohistoria" 2002

Mendlesohn, Farah, *A Short History Of Fantasy*, London: Middlesex University Press, 2009

Nikolajeva, Maria, *Barnbokens byggklossar*, Lund: Studentlitteratur, 1998

Novik, Naomi, *Hans Majestäts drake*, Stockholm: Bonnier Carlsen, 2007

Toijer-Nilsson, Ying, *Fantasins underland: Myt och idé i den fantastiska berättelsen*, Stockholm: EFS förlaget, 1981

Jeffrey Wechler, "Magic Realism: Defining the Indefinite," *Art Journal*, Dec, 85, Vol, 45, Nr. 4, 6s

Övriga referenser

Brännborn, Vendela, *Det bortglömda folket*, Del 1 (opublicerad text) Växjö, 2013

Kommentarer från kursdeltagare, Kreativt skrivande III:

Arnesson, Louise, Forsgren, Dyveke

Sköld, Matilde, "Magisk realism för 2000-talet", *DN*, 2009-03-20,

<http://www.dn.se/dnbok/dnbok-hem/magisk-realism-for-2000-talet> (2013-05-10)